

Improvisation – del 1

Skapa en fast grund för en fri musik

Muntlig framställning och eget skrivande är självklarheter i ämnet svenska under hela skolgången. Men är det likadant i musik- och instrumentundervisningen? I två artiklar ska vi slå ett slag för improviserad musik i undervisningen.

Intresset för improviserad musik ökar hos unga utövande musiker och bland musiklärare runt om i landet. Bidragande orsaker till detta fenomen kan bland annat vara att antalet jazzklubbar ökar, och att flera estetiska gymnasielinjer har improvisation och ensemblespel på schemat. Det arrangeras även ett flertal sommarkurser med inriktning på jazzimprovisation och gehörsspel på flera håll i Sverige. Vi har många framstående jazzmusiker och svensk jazzmusik har ett gott anseende även internationellt sett. Svenska Jazzriksförbundet (SJR) satsar genom sitt aktiva ungdomsråd på olika projekt, sommarkurser, fortbildning, jazzlärarträffar, clinics och har för övrigt initierat nätverket IMPULS som är avsett för jazzintresserade musiklärare.

Se www.swedejazz.se och klicka på SJR ungdom (Fredrik Norén).

GÅR DET ATT LÄRA SIG att improvisera? Eller är det en medfödd gudagåva?

Enligt mitt sätt att resonera kan alla lära sig improvisera. Alla kan få tillgång till redskapen och verktygen för grunderna samt skapa de hantverksmässiga förutsättningarna på instrumentet. Sedan beror det självfallet på känslan och den individuella förmågan hur väl man lyckas, och hur långt man kan nå. En viktig grundförutsättning är att lära sig hantverket på sitt instrument så väl som möjligt. Oavsett genre så är ett gediget hantverk oerhört betydelsefullt för att kunna musicera med ett fritt flöde (flow).

Det handlar helt enkelt om att utveck-

la sin rytmiska, harmoniska och melodiska medvetenhet. Kort sagt att man skapar en fast grund för en fri musik! Det rytmiska är kärnan i improviserad musik och har första (och största) prioritet. Om man skaffar sig solid instrumentkontroll, blir förtrogen med ackord och tonförråd/skalor, får erfarenhet av ensemblespel samt kopplar detta till ett aktivt lyssnande, bildas en stabil plattform för att bli improvisatör. Ju tryggare och mer påläst man är, desto friare kan man tillåta sig att bli som musiker. Det finns en beredskap för de idéer som spontant dyker upp och man vågar "kasta sig ut" i olika musikaliska äventyr i en samspelssituation. Man har gjort "hem-

Per Thornberg. FOTO: MAGNUS HELGESSON

läxan" men när man skapar handlar det om det intuitiva, att få en idé direkt från hjärnan ut i fingrarna, en interaktion mellan hand, huvud och hjärta. Själv har jag lärt mig att improvisera genom att lyssna på jazzmusik, "planka" låtar och solon från skivor samt framförallt genom samspel med olika musiker i olika genrer, konstellationer och sammanhang. Jag brukar poängtera vid föreläsningar att trots att jag har skrivit nitton läroböcker i ämnet jazzimprovisation är inte detta en snabbkurs i hur man blir jazzmusiker på fjorton dagar. Målet är heller inte att göra alla musik- och kulturskolelever till jazzmusiker. Däremot

anser jag att alla elever som går en mångårig utbildning på musikskola eller folkhögskola bör få chansen att prova på att improvisera och att fritt uttrycka sig på sitt instrument, som ett led och komplement i den musikaliska processen. Konceptet kan utvidgas genom att blanda och bredda musiken genremässigt med inslag av folkmusik, "world music", pop, rock, fusion, blues, gospel etcetera. Idag är det (tack och lov) inte så vattentäta skott mellan olika stilar. Man behöver heller inte nödvändigtvis sätta etikett på musiken eller tvunget dela in den i fack såsom swing, be-bop, mainstream, jazz/rock, pop/jazz med mera. Låt oss kalla det för improviserad musik helt enkelt!

VAD ÄR IMPROVISATION? Ordet improvisation per definition kommer från latinets *improvisus* som betyder oförutsedd, oförmodad, att inte kunna se i förväg. Man kan även översätta med: ögonblicksningivelse, infall, i hast sätta ihop, med största lätthet åstadkomma, fantisera, lägga till, spåna, hastigt anordna, utan förberedelser, på stående fot, på rak arm, efter stundens ingivelse och så vidare.

I vår kultur är jazzen den klart dominerande formen av improviserad musik, men improvisation förekommer även i folkmusik, rockmusik och klassisk musik. Improvisatoriska moment tillämpas även av bildkonstnärer, skådespelare med flera. Oftast bygger förutsättningarna på en balans mellan något fastlagt och något fritt. Det finns en distinktion mellan improviserat skapande och planerat skapande. Likaså möter vi ofta olika typer av improvisation inom jazzmusiken till exempel melodisk imp, rytmisk imp, modal imp, fri/fritonal imp, klanglig imp. Improvisationen utgör ett forum för att forma förmågan att möta och utveckla det oförutsedda och instinktiva. Även om man som musiker spelar "Stella by starlight" för 127:e gången, så får man en ny chans att ge en "berättelse" och tolkning i sitt improviserade solo. Inom jazzmusiken finns ofta ett språk, en vokabulär som används och som blir signifikativ för genren som sådan. Det kan handla om vissa fraseringar och mönster och ibland till och med kli-

Per Thornberg är inte bara improvisationspedagog utan även jazzmusiker.

FOTO: MAGNUS HELGESSON

chéer och patentfraser. Många musiker använder sig av a) ett inövat frasförråd och b) ett frasförråd som skapas i stundens ingivelse. Sedan kombineras dessa förhållningssätt med varandra. Är det kompositioner med komplexa harmoniföljder bör man kunna spela över dem. I andra fall är det kanske ett öppet solo över ett enda ackord som ger större frihet att fritt använda sin fantasi och uppfinningsrikedom. Det ena utesluter inte det andra.

JAG HAR REST RUNT i landet de senaste femton åren som improvisationspedagog, musiker och föreläsare. På mina resor har jag gästade kulturskolor, folkhögskolor, musikhögskolor samt undervisat på olika sommarkurser. Jag vet att det finns ett stort intresse och också ett stort och genuint kunnande runt om i landet. Ofta sätts fokus på storstäderna och framförallt Stockholm. Jag vill framhålla att det finns oerhört många duktiga musiker (i alla åldrar), pedagoger och yrkesmän i vårt avlånga land, som kämpar och jobbar i det tysta. Just dessa musikaliska möten har inspirerat mig väldigt mycket och har utgjort förutsättningarna för nya pedagogiska upptäck-

"Jag improviserar lika gärna över en folkmelodi, psalm eller polska som en jazzstandard."

ter och erfarenheter, som har avspeglats i nya läroböcker och projekt. Den dynamiska dialogen, öppenheten och lyhördheten är viktig och central både i samspelet mellan musiker, och i kommunikationen mellan utövare och lyssnare (sändare – mottagare).

FÖR MIG SOM improvisationsmusiker känns det befriande, kreativt och utvecklande att gå utanför de gängse ramarna, att skapa nya möjligheter, nya möten, nya infallsvinklar tillsammans med andra musiker. Jag improviserar lika gärna över en folkmelodi, psalm eller polska som en jazzstandard. Målet är att försöka finna uttrycket, "soundet", känslan och kärnan i det rytmiska, harmoniska och melodiska förloppet.

Som improvisationsmusiker är det viktigt att ha ena foten i jazztraditionen och den andra foten i nuet, i vår samtid. Förr talade man om traditionella hedersbegrepp som "sound, soul and swing" som utmärkande egenskaper hos en jazzmusiker med stort J. För mig är sound, timing och fraseringscentrala begrepp. Likaså att man skapar sin egen röst på instrumentet. Hur kommer det sig att man omedelbart kan identifiera olika jazzmusiker genom en enda ton? Varför kan man falla i gråt av en fras från Miles Davis, medan man är totalt likgiltig inför en tonkaskad av en annan musiker? Det handlar mycket om att bli berörd, att väcka känslor, att lyssna inåt/spela utåt och att vara ärlig och öppen som människa.

**PER THORNBORG
IMPROVISATIONSPEDAGOG
STUREGYMNASIET, HALMSTAD**

I nästa nummer av Fotnoten fortsätter denna artikel med fokus på metodik och konkreta och handfasta tips att använda i undervisningen: Hur kan man lära ut improvisation?

Information om mina läroböcker finns på följande länk; www.tmp.halmstad.net